

kutatás

A Szabó Alajos győri festőművész által „Triumvirátusnak” nevezett baráti társaság 1915-ben
(Szabó Alajos, Békéssy Leó, Velten Armand)

ODLER ZSOLT

EGY ISKOLAI RAJZSZAKKÖR ALKOTÁSAI AZ 1920-AS ÉVEKBŐL AZ ASZÓDI EVANGÉLIKUS PETŐFI GIMNÁZIUM MÚLTJÁBÓL

Létezik egy olyan – önmagát modern európai gondolkodásként – aposztrofáló irányzat, amely szerint az öreg kontinens nemzeteinek egy nagy és lehetőleg homogén egységbe kell tömörülniük. Jelen dolgozatnak nem feladata ennek eszmetörténeti vizsgálata, ahogyan a fenti relevanciába vetett hit vizsgálata sem. Eltekintünk a társadalompolitikai hatások elemzésétől, illetve következményeinek magyarázatától is. Van azonban egy olyan konkludálható hozadéka is, amelyben a közgyűjteményekre gyakorolt hatása tetten érhető. Ahogyan törekszünk a nagy globális irányába, úgy értékelődik fel a lokális jelentősége. Ezt a momentumot tekinthetjük a jelen írás origójának.

¶ A kulturális örökségi javakkal foglalkozó intézmények számára igen kedvező lehet azon gondolati síkok összessége, amelyek a lokális kultúra jelentőségére próbálnak rávilágítani. Üdvözítő minden kezdeményezés, amely regionális értékeink helyét hangsúlyozza, valamint kiemeli azoknak a globális kulturális térben betöltött szerepét. Ezt a szellemi irányvonalat kell követnie közgyűjteményeinknek, függetlenül azok méretétől, gyűjtőkörük nagyságától, illetve a szakmai intézményrendszerben elfoglalt helyüktől.

¶ Egy vidéki kismúzeum látókörébe került – elsőre talán nem is túl jelentősnek tűnő – tárgy is megérdemli a figyelmet és a törődést. Némi kutatással pontosan kideríthetők azon kapcsolódási pontok, amelyek a lokális örökségi javakat ráillesztik a nemzeti örökségünket jelentő egészre. Példaként bemutatunk egy hasonló attribútumokkal rendelkező és minden tekintetben helyi értékűként induló tárgycsoportot, amelyet Balatoni Imre bocsátott az aszódi Petőfi Múzeum rendelkezésére. A tárggyal kapcsolatban feltétlenül meg kell említeni Boldis Ilonka¹ nevét, aki az anyagot megőrizte az utókor számára.

[1] Boldis Ilonka az 1927/28 tanévben az említett iskola II. évfolyamának magántanulója volt.

¶ Az említett tárgycsoport nagyságrendileg 45 darab, különböző technikával készített alkotást tartalmaz, amelyek 1927–1928-ban készültek az Aszódi Ág. Hitv. Evangélikus Petőfi-Főgimnázium rajzszakkörében. Az irattartó mappában lapuló rajzok jelentőségét felismerve és a bennük rejlő lehetőségek és információk mind szélesebb feltárása érdekében a muzeológusokra bízta a helyi örökség kibontását, a kapcsolódási pontok meghatározását.

¶ A kutatások eredményeként mára elég sok adat áll rendelkezésünkre a gyűjteményről, annak háttéréről. A jelen dolgozat ezen kutatási eredményekbe nyújt

bepillantást, az adott terjedelemhez igazított részletességgel, illetve kicsit eltolva a fókuszot a tárgyak keletkezésében szerepet játszó pedagógusra. Fontos kiemelni, hogy az anyag helytörténeti értékén túl – ami önmagában is elég lenne – komoly pedagógiatörténeti értékkel is bír. Általa bepillantást nyerhetünk az 1920-as évek rajzóráinak világába.

¶ A fent nevezett időben Velten Armand volt a gimnázium rajztanára, aki délutánonként szabadkézi magánrajzot tanított heti két órában. A 20 pengő különdíjjal járó kurzusra 17 gyermek iratkozott be. A tervezési feladatok mellett vonalvezetést, díszítő térkitöltést gyakoroltak a diákok. A technikát tekintve készültek szén-, tollrajzok, valamint tempera- és olajfestés, de alkottak gipszminiókat, illetve élő fejek után mintázott fejtanulmányokat. Az iskola történetében többször is előfordult – a kor szokásainak megfelelően –, hogy Gróh István² magyar stílusú rajzmintáiból vásároltak sablonokat. Vélhetőleg ezt a mintagyűjteményt használták előszeretettel a magán rajzórákon is.

[2] 1867-ben Nagybereznán született művészettörténész, iparművész. Később az Iparművészeti Főiskola rektora. Stílusmintái több kiadásban is megjelentek.

¶ Velten Armand, az Aszódi Ágostai Hitvallású Evangélikus Petőfi Gimnázium rajztanára Magdeburgban született 1890. január 23-án, Velten Ferenc és Haugk Ida gyermekeként. A család hat esztendő múlva, 1896-ban költözik Budapestre, ahol Armand fiuk a sikeres érettségi vizsgálatok letétele után 1910-ben beiratkozik a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola rajztanári szakára. 1914-ben szerzi meg középiskolai rajztanári oklevelét, és néhány hónap elteltével már gyakorolja is mesterségét.³

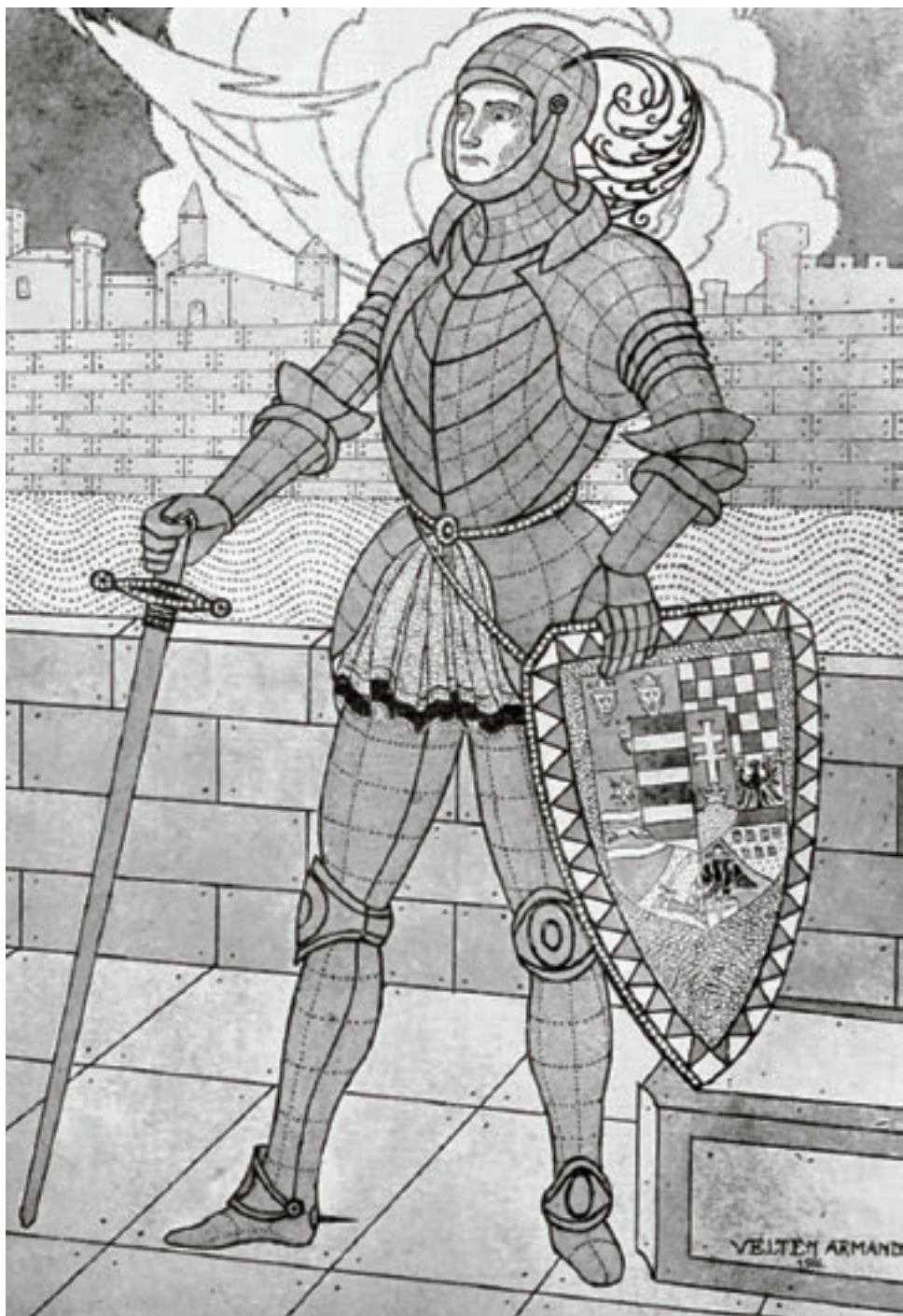
[3] A Bányai Evangélikus Egyházkerület Aszódi Petőfi-Gimnáziumának (V.–VIII. osztály reál-gimnázium) Évkönyve az 1938–39. iskolai évről, 5.

¶ A Nagy Háború nem váltotta be a kezdeti idealisztikus ígéreteket. A katonák nem tértek haza őszre, ahogyan II. Vilmos vizionálta. A nemzeti kötelesség elérte az értelmiségi réteget, így a tanárokat is. Ennek következménye lett Velten első pedagógusállása is, rögtön a diplomaszerezés évében. A Budapesti Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnáziumban az éppen frontszolgálatot teljesítő Opper Imre rajztanár helyettesítésére kérték fel. Göröppótló rajzot oktatott heti 8 órában az iskola V.–VIII. osztályos tanulóinak, később a mértani rajz és a szépírási tárgyakat.

¶ Mint tudjuk, a háború egyre súlyosabb terhet jelentett a hétköznapokban, része lett a magánéletnek, része az intézmények életének. A többi iskolához hasonlóan a Fasori Gimnázium mindennapi életében is érezhető volt a „győzelmes harcok” levegője. A főgimnázium falai között (is) számos rendezvényen gyűjtöttek javakat a front megsegítésére. Velten Armand a maga módján – rajztudását kihasználva – próbálta segíteni a jótékony kezdeményezést. Egy kemény fátáblára rajzolt egy *Veretes Vitézt*, amelyet később szegekkel lehet kivenni. Az így elkészült szögbeverő táblákat 5 koronáért árulták, a szükséges szegek darabja 2 fillért kóstált. Az elképzelés beváltotta a hozzá fűzött reményeket, hiszen nagyságrendileg 600 korona bevételre tettek szert az 1915–1916-os tanévben.⁴

[4] A Budapesti Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium Értésítője, 12–68.

Velten Armand: Az aszódi gimnázium rajztermének ornamentális és figurális díszítése

Velten Armand: Az aszódi gimnázium rajztermének ornamentális és figurális díszítése

¶ Barátai, ismerősei elsősorban képzőművész körökből kerültek ki. Kiemelkedő barátságot ápolt Szabó Alajos győri festőművésszel. Mindketten 1910 és 1914 között végeztek főiskolai tanulmányukat a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán. A szűk baráti körhöz tartozott még a nagyváradi születésű Békéssy Leó festőművész-rajztanár.⁵ A triumvirátus tagjai – Szabó Alajos nevezte így önmagukat – nyaranta gyakran összejártak Szabó meghívására, hogy együtt fessenek Győrben vagy a szlovákiai Alsókubinban. A budapesti főgimnázium szerencsésnek mondhatta magát. A frontszolgálatot teljesítő kollégák, K. Galli Lajos, Koch István, Opper Imre és Bexheft Ármin iskolaorvos épségben tértek haza és szeptembertől tovább szolgálhatták a magyar oktatást, helyettesítésükre nem volt tovább szükség.⁶

[5] MKE-archívum.

[6] BÁHEFÉ, 3.

¶ Velten Armand a következő tanévtől már a nagyszombati polgári iskolában kopatja a katedrát, de csak egy rövid ideig, hiszen, mint tudjuk, az 1919–1920-as esztendő már Aszódon éri a festőművész tehetségű rajztanárt. Az új környezetbe könnyen beilleszkedik, hamar magába szívja a hely szellemét.

¶ Számos növendéke volt az aszódi iskolának, akik később komoly hírnévre tettek szert, de egy közülük kiemelkedik. Vitathatatlan, hogy Petőfi Sándor nevét, aki 1835 és 1838 között volt az iskola tanulója, nem lehet felülmúlni. Különösen kiemelt lesz személye a világháború hazafias hangulatában, illetve a közelgő centenáriumi (1923) események fényében. A településen és az iskolában ápolt Petőfi-kultusz megihletti művészi fantáziáját, alkotókedvét. Szinte azonnal kiemelkedően aktív tagja lesz a tanári karnak és a közéletnek. Lelkes szervezője a megemlékezéseknek és a különféle megmozdulásoknak. A kezdetektől ott találjuk a nevét a március 15-i műsor közreműködői között, a zenekör tagjaként, később vezetőjeként. Mozgalmas évek kezdődtek az ambiciózus fiatal számára. Jól jellemzi a település és az oktatási intézmény Petőfi-kultuszát az a lelkes készülődés, amely már 1922-ben elkezdődött. Megszállott rajongóként vetette bele magát az előkészítő munkálatokba. „Úgy szolgálta, hogy kultuszának papjává szegődött” – fogalmazta róla egyik tanítványa.⁷

[7] Novák, 24.

¶ A tanítás mellett aktívan töltötte szabadidejét is. Már 1918-ban részese volt a Nemzeti Szalonnak, ahol két pályaművel jelentkezett (*Interieur-tanulmány*, tollrajz, *Felvidéki völgy*, olajfestmény). 1922 májusában rendezték a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének 25 éves fennállása előtt tisztelegve azt a kiállítást, amelyre a fáradságtalan pedagógus is nevezett. Hat, vízfestéssel készült pályamunkát küldött be a felhívásra, amelynek kiállítását a Nemzeti Szalonban rendezték.⁸ Ezen az eseményen az aszódi tanár a székesfőváros 3000 koronás díját vehette át, mely igen nagy elismerésnek mondható.⁹ Nevét természetesen később is gyakorta megtaláljuk a Nemzeti Szalon kiállítói között. Ahogyan

[8] A nagyszombati jezsuita templom főoltára, Szerelmes est, Varjak, Adagio, Interieur, Késő délután.

[9] Budapesti Hírlap, 42. évf. 127. sz. (1922. jún. 4.) 23.

az 1926-ban rendezett Egyházművészeti kiállításon is, melynek fővédnöke Csernoch János bíboros hercegprímás volt. Az október 9-én nyíló tárlaton egy temperával készült alkotását mutatták be az aszódi tanárnak – *A győri székesegyház interieurje*.¹⁰ 1928-ban a *Vén kondás* című olajképet, 1931-ben az *Erdőben*, a *Reggel*, és a *Március elején* című alkotásokat láthatta tőle a közönség.¹¹

[10] Nemzeti Szalon kiállítási kat. 1926.

[11] NSZ kiállítási kat. 1928–1931.

[12] Ez az épület ma a múzeum szolgálatában áll, az időszak kiállítások otthona.

[13] Az Aszódi Ág. Hitv. Ev. Petőfi-Főgimnázium Értesítője az 1918–19., 1919–20. és 1920–21. tanévről, 5–11.

[14] Perényi Miklós az említett iskola diákja volt, egyben a helyi evangélikus gyülekezet tagja.

[15] Szózat, V. évf. 1. sz. (1923. jan. 3.) 4.

- ¶ Mint fentebb említettük, nagy elánnal vetette bele magát a Petőfi-évforduló szervezésébe. A jeles nap tiszteletére a gimnázium egykori rajztermének falait festi ki diákjaival.¹² Ő maga két Petőfi Sándor-vers – *Galgapartihoz*, *Füstbe ment terv* – ihlette freskóval járult hozzá a szoba kialakításához, míg diákjai ornamentális falfestményeket készítettek hozzá tanáruk felügyelete mellett. A magyar motívumokkal díszített helyiség lett a megemlékezés központi helye. Ebben a térben helyezték el a „Petőfi-szekrényt”, illetve a költőhöz kapcsolódó több mint félezer relikviát, amelynek zömét erre az alkalomra gyűjtötték egybe.¹³ Az elkészült rajztermet és Velten *Füstbe ment terv* adaptációját egy fénykép is megörökítette, amely *Perényi Miklós* hagyatékából került a Petőfi Múzeum tulajdonába.¹⁴
- ¶ Rendkívül bensőséges hangulatú esemény zajlott le 1922 szilveszter éjszakáján. A tanári kar összegyűlt a fentebb említett, immár a centenáriumi évre előkészített teremben, hogy együtt köszöntsék a várt esztendő eljövetelét. Az éjfél pillanatát az iskola csengője jelezte, majd Hamrák Béla, az iskola vallástan tanára emelkedett szóra. Fennkölt beszédben éltette a múltat, majd a jövőbe vetett bizalmukat erősítette meg egy imával, végül az est zárásaként közösen énekeltek el a magyar himnusz.¹⁵
- ¶ Az 1922–23-as tanév új oldaláról mutatta meg az eddig is széles tevékenységi körű tanárt. Noha művészi érzéke korábban sem volt kétséges, de ez idáig csak a képző- és a zeneművészetben bontakozott ki. A centenáriumi évben azonban mint színpadi rendező is bemutatkozott az iskolában. 1923. március 15-e tiszteletére a Petőfi-önképzőkör Szávay-Géczy *Petőfi* című színjátékából a *Diák-élet* című részt adta elő Velten rendezésében.
- ¶ Az ambiciózus tanár a rajzoló mértan, a görögpótló rajz, valamint a szépírás tantárgyakat tanította. Egy rövid időre – kollégája betegsége miatt – mindezek mellett a német nyelv oktatását is vállalta. A tanításon túl óre volt a rajzszerárnak. Alapítója, majd vezetője a zenekörnek, amely később lelkes diákokkal kiegészülve a Liszt Ferenc nevet vette fel. A közös zenélésen túl a csoporttal előszeregettel látogatták a Budapesti Filharmonikusok előadásait, és felolvasóesteket rendeztek.
- ¶ 1929. október 26-án Rákoscsabán kötött házasságot a főjegyző leányával, Bibarcfalvi Mihály Gizellával. Házasságukból két gyermek született, Armand és Gizella.

- ¶ Az aszódi gimnázium az 1938–39-es tanévben válik meg végleg szeretett tanárártól. A sajnálatos tény a kényszer szülte, amely betegség formájában sújtott le a pedagógusra. Már az előző tanévet is távol töltötte, bízva abban, hogy egy hosszabb szabadság és pihenés segíti őt betegségére leküzdésében. Sajnos nem tudta legyőzni a kórt, így kényszerből kellett nyugállományba vonulnia. Korai száműzetése után visszavonultan élt. Kizárta a külvilág és a művészársadalom „hangos” hétköznapjait. 1973. április 11-én Máriabesnyőn búcsúzott a földi világtól. Hamvait a Farkasréti temetőben helyezték el. Felesége két évtizeddel túlélve szeretett férjét, 1993-ban hunyt el. Megbecsültségét jól jelzi az a tény, hogy az egyetlen tagja volt a tantestületnek, aki nem a településen lakott, és naponta beutazott. Manapság ez nem jelenthet problémát, de abban az időben ehhez a püspök jóváhagyása, engedélye kellett.
- ¶ Velten Armand munkásságának rövid bemutatása jól illusztrálja, hogy bármilyen lokális jelentőségű kulturális örökségi elem szolgálhat támpontként és jelenthet kiindulópontot egy helytörténeti kutatáshoz. Sajnos sokszor hajlamosak vagyunk csupán a végeredményre, a keletkezett műre összpontosítani egy-egy művészeti produkciónál, és elnagyoltan kezelni annak hátterét, keletkezésének körülményeit. A kisebb közösségekben szolgáló közgyűjteményi intézmények számára akár komoly fegyvertény, de kihasználható opció is lehet a kulturális javak regionalitásból táplálkozó emberközelisége.

Forrás- és irodalomjegyzék

- Novák Károly: *Találkozásaim Velten Armanddal. Petőfi Közérdekű Muzeális Gyűjtemény – Adattár (200–78)*
- Az Aszódi Ág. Hitv. Ev. Petőfi-Főgimnázium *Értesítője az 1918–19., 1919–20. és 1920–21. tanévről.*
Bp. 1921. Közli Osváth Gedeon igazgató
- A Bányai Evangélikus Egyházkerület Aszódi Petőfi-Gimnáziumának (V.–VIII. osztály reálgimnázium) *Évkönyve az 1938–39. iskolai évről.* Aszód 1939. Szerk.: Nagy Imre igazgató
- A Budapesti Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium *Értesítője az 1915/16. iskolai évről.*
Bp. 1916. Szerk.: Hittrich Ödön
- A Budapesti Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium *Értesítője az 1918/19-iki és 1919/1920-iki iskolai évről.* Bp. 1920. Szerk.: Hittrich Ödön
- Irodalom és művészet. *Budapesti Hírlap*, 42. évf. 127. sz. (1922. jún. 4.)
- Képzőművészet. *Budapesti Hírlap*, 44. évf. 95. sz. (1924. máj. 18.)
- Szózat. „Dicső neve költőfiadnak, Anyám, soká, örökkön él!” *Szózat*, 5. évf. 1. sz. (1923. jan. 3.)
- Petőfi Közérdekű Muzeális Gyűjtemény – Aszód. Fotótár F. 4617
- Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum – Győr. Képzőművészeti Adattár

